

Мірясов Ю. А.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії
і економічних методів управління*

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Miriasov Iu. O.

*PhD, Associate Professor,
Associate Professor of Economic Theory
and Economic Management Department
Vasil Karazin Kharkiv National University*

КЛАНОВИЙ КАПІТАЛІЗМ: ТИПОЛОГІЯ ВІДНОШЕНЬ МІЖ ДЕРЖАВОЮ ТА БІЗНЕСОМ CRONY CAPITALISM: BUSINESS – STATE RELATIONSHIP TYPOLOGY

Анотація. Клановий капіталізм – це тип економічної системи, в якій успішність фірм на ринку залежить від політичних зв'язків. Робота являє собою теоретичне дослідження системних рис кланового капіталізму, його характерних ознак та особливостей. Виділено типи кланового капіталізму, сформовані за принципом взаємного впливу бізнесу та держави, а також витоки, спрямованість та рівень корупції, що їх супроводжує.

Ключові слова: клановий капіталізм, принцип знеособленості, персоніфікація відносин, бізнес-групи, пошук ренти, корупція.

Вступ та постановка проблеми. Дослідження особливостей організації і типологія економічних систем традиційно викликає інтерес і є складовою частиною економічної компаративістики. Разом із тим недавня публікація журналу “The Economist”, який відстежує відсоток бізнесу, що має тісні зв'язки з державою в ВВП країни, активізувала увагу наукового співтовариства до феномену кланового капіталізму. Згідно з цим рейтингом у порівнянні з 2014 р. Україна зайняла 5 сходинку зверху, опустившись на дві позиції і скоротивши відсоток «олігархічного капіталу» у ВВП з 13,2% до 6,7%. Перше місце в списку зайняла Росія (18% «олігархічного капіталу» в ВВП). За нею йдуть Малайзія (13%), Філіппіни (11,3%) і Сінгапур (10,7%) [1]. Крім того, у травні Міжнародний консорціум журналістів опублікував гучний список компаній і осіб, у яких є офшори. Список налічує понад 200 країн. Так, в Німеччині журналісти нарахували 238 осіб-власників офшорів і 24 компанії; у США – 4536 осіб і 3 188 компаній; в Росії – 2 229 осіб і 7 319 компаній. У розділі, присвяченому Україні, вказані 165 прізвищ людей і назви 195 компаній, що мають офшори [2]. Можна також згадати звіт Ради економічних консультантів (СЕА) при президенті США про оцінку зростання ринкової концентрації та її наслідки, згідно з яким у більшості галузей спостерігається значне, а в деяких випадках радикальне збільшення ринкової концентрації. Наприклад, на ринку депозитів частка 10 найбільших банків зросла з приблизно 20% до 50% всього за 30 років – з 1980 по 2010 рр. [3] Підкреслюється, що сьогоднішні ринки відрізняє постійність високих прибутків, а роботу багатьох галузей сучасної економіки, таких як телекомунікації, інтернет-індустрія, медичне страхування, фармацевтика, агробізнес та інші, неможливо зрозуміти через призму законів конкуренції. Ці та багато інших прикладів все більше звертають увагу вчених на проблеми неринкового характеру в економіці, такі як економічна і політична влада, монополні статуси, зловживання і корупція в бізнесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження феномену кланового капіталізму набуло поширення в останні десятиріччя. З'явившись спочатку в популярній економічній літературі, цей термін все більше використовується і в серйозних наукових роботах. Цій проблематиці присвячено дослідження В. Баумоля та Р. Літана [4], С. Грегга [5], Д. Канга [6], С. Мазундара [7], С. Харбера [8]. Слід відмітити фундаментальні наукові розробки М. Олсона [9; 10] та Дж. Стигліца [11] щодо теорії груп із спеціальними інтересами та рентоорієнтованої поведінки, які передують цим дослідженням. Також питання, пов'язані зі специфікою кланового капіталізму, роллю економічних еліт, розглядалися в працях російських та вітчизняних науковців, серед яких можна відмітити Л. Косалса [12], А. Потемкіна [13], В. Предборського [14], І. Розмаїнського [15].

Метою статті є поглиблення теоретико-методологічних підходів до розуміння кланового капіталізму, обґрунтування механізму взаємодії держави та бізнесу, який обумовлює його існування.

Викладення основного матеріалу дослідження. Наскільки науковим є термін кланового капіталізму (англ. “Crony capitalism”), або це лише карикатурне зображення девіантних економік, які відхиляються від загальної моделі розвитку? По-перше, наведемо кілька визначень. Клановий капіталізм («кумівський капіталізм», «олігархічний капіталізм», «економіка зв'язків») – термін, що визначає капіталістичну економіку, в умовах якої успіх у бізнесі залежить від особистих зв'язків бізнесменів з державними службовцями. Такі зв'язки використовуються для отримання ліцензій, державних замовлень, субсидій тощо [18]. Клановий капіталізм є принизливим терміном, що описує «як би капіталістичну» економіку. Успіх в бізнесі є результатом тісних зв'язків між бізнесом та державними інститутами і відповідною політикою уряду і не пов'язаний із законами вільної ринкової конкуренції, економічним лібералізмом. Це фаворитизм в розподілі

юридичних дозволів, державних субсидій, спеціальних податкових пільг і так далі, як зазначають науковці на сайті "Investopedia". Клановий капіталізм зазвичай вважається системою, в якій ті, хто ближче до політичної влади і політики, що проводиться, отримують привілеї і більшу економічну цінність. Ці привілеї дозволяють політично пов'язаним економічним агентам отримувати доходи вищі за ті, які переважають в економіці, в якій фактори виробництва оцінюються ринком [8]. У клановій капіталістичній системі особливий інституціональний порядок характеризується домінуванням неформальних елітних груп або мережі економіко-політичних еліт. Обрані економічні еліти отримують пільги і привілеї, підтримку з боку держави, а не ринкових сил. Це вирішальний чинник для підтримки і збільшення багатства [16]. Клановий капіталізм виникає, коли правові обмеження, ринкові та культурні норми перестають бути ефективними. Підприємство заради створення цінностей замінюється пошуком ренти, завдяки чому окремі бізнес-групи збагачуються без урахування фактору ринкового ризику [17].

Виходячи з виділення головних ознак і загальної дискусії про клановий капіталізм, можна виявити його основні характеристики у порівнянні з «альтер его» – класичним або ідеальним капіталізмом, до визначення якого також близькі терміни «нормативно-керований капіталізм», «дифузний капіталізм» або «ліберальна ринкова економіка». Центральне поняття, навколо якого проводиться відмінність між цими двома типами, наступна: два типи капіталізму працюють принципово по-різному. Один характеризується знеособленими стосунками між ринковими господарюючими суб'єктами і між органом державної влади та бізнесом, у той час як ці ж відносини більш персоналізовані у другому типі. Спочатку виділимо відмінні риси «ідеального» капіталізму, а потім – відхилення від нього, які мають місце і перетворюють його в систему кланового:

- сильний індивідуалістичний характер. Драйверами економічного механізму є корисливі інтереси атомістичних суб'єктів, а не централізація чи поєднуюча роль організації або громади, в які фізичні особи можуть бути афілійовані або пов'язані з ними. Взаємодія між фізичними особами на ринках носить знеособлену природу, угоди, як правило, мають одноразовий характер. Коли характер угоди вимагає постійних відносин або тривалості у часі, нормою є наявність третьої сторони задля виконання формальних контрактів. Фірми як організації є нічим іншим, як поєднанням набору відносин між фізичними особами, яких вони об'єднують. Особи не схильні до впливу зовнішніх сил або їх внутрішніх норм лояльності, які перешкоджають реалізації власних інтересів і дають волю ініціативі, яка перевіряється в кінцевому рахунку на ринку. Тобто, їх вплив на підсумки відносин, в які вони вступають, розрахований на варіант «вихід», а не «голос», і вибір, який існує, також може бути засобом ініціювання нових проектів та інновацій;

- фінансова система також побудована за принципом знеособленої взаємодії між власниками і користувачами фінансових ресурсів. Основна увага власників коштів зосереджена на максимізації прибутку, який вони отримують від надання своїх коштів для інших. Фондові ринки відіграють важливу роль у цій системі, за допомогою якої «інвестори» забезпечують фінансування підприємницької діяльності. Бізнес-діяльність ведеться через широке коло незалежних корпорацій, керованих найманими менеджерами. Проблема потенційної розбіжності інтересів акціонерів та менеджменту (проблема корпоративного управління) вирішується через взаємне

поєднання ринкових і неринкових механізмів, забезпечуючи прагнення корпорацій до максимізації акціонерної вартості. Ефективний правовий захист прав власності акціонерів, вимоги прозорості та розкриття інформації, а також відповідні контракти, що зв'язують доходи менеджерів з інтересами акціонерів, дозволяють корпоративним інвесторам контролювати інсайдерську діяльність завдяки поєднанню корпорацією коштів дрібних акціонерів з інституційними інвесторами. Ринкова конкуренція, наявність ринку праці найманих менеджерів та корпоративного контролю забезпечують дисципліну та роботу менеджерів, яка відбивається у ціні акцій та «справжній вартості» фірми. Захист інтересів кредиторів в цій системі спирається на третю сторону виконання контрактів, а не на контроль з боку кредиторів над позичальниками, тому розділення власності та контролю над капіталом є його відмінною рисою цієї системи;

- ефективний набір інститутів управління полегшує ринкову взаємодію економічних суб'єктів і в той же час не дає приватним особам використовувати державні органи, частково спотворюючи процес обміну на свою користь. Для цього держава забезпечує ефективний захист майнових прав фізичних осіб та забезпечує дотримання контрактів, незважаючи на персоналії зацікавлених осіб. Це вимагає, серед іншого, наявності публічної влади, заснованої на правилах, а не на вподобаннях (принцип знеособленості в управлінні). Ця «жорстка» роль держави інституційно обмежує можливість уряду на анулювання права власності фізичних осіб на користь самої держави. Іншими словами, роль держави в економіці є мінімалістською.

На відміну від цього, клановий капіталізм має свої характерні риси та особливості:

- на товарних ринках рішення про те, які угоди укласти і за якою ціною, пов'язані з неринковими відносинами і мережами. Особистий інтерес не є головним мотивом при укладанні угоди і визначенні ціни. Замість того, щоб задіяти третю сторону при укладанні формального контракту, нормою є в основному самоврядні неявні контракти, засновані на взаємній довірі. Прагнення індивідуального виграшу в формі пошуку найкращої угоди стримується відносинами зв'язків між людьми. Залежність від мереж персональних зв'язків у веденні господарської діяльності є або обмеженням, яке існує в силу історичних та «культурних» причин, або обмеженням, яке нав'язане ззовні нездатністю держави бути неупередженим або створити відповідну правову базу, яка захищає права власності та виконання контрактів. Бізнес-фірми в такому контексті тяжіють не до того, щоб бути сполучною ланкою для ринку, яка опосередкує договори між фізичними особами, а до того, щоб стати організаціями, включеними у мережу неринкових зв'язків. В такому контексті починає домінувати уявлення про фірму як колективне підприємство з лояльними до нього особами, сімейний контроль над фірмами часто відображає розуміння такого їх характеру.

- клановість також знаходить своє відображення у фінансовій системі, в якій відносини з банками або державний контроль над фінансовим сектором відіграє ключову роль у забезпеченні сприяння окремим бізнесам та привілейованому доступі до коштів без ретельного відбору конкурентів за ці кошти. Корпоративна власність, як правило, в значній мірі сконцентрована у кількох бізнес-родин, які використовують піраміди та інші їм подібні механізми, щоб купувати контрольні пакети акцій у ряді корпорацій без відповідних ресурсів. Це призводить до проблеми «укріпленої фортеці», коли ці бізнес-сім'ї користуються перевагами управління без права влас-

ності, але не підкоряються загальним правилам порядку, дисципліни і моніторингу з боку інших постачальників коштів безпосередньо або опосередковано через ринок для корпоративного контролю. Слабкий режим прав власності також є основою існування цих сімей;

– відсутність принципів знеособленості в області управління є частково проблемою інституційного розвитку та частково наслідком державного втручання в економіку. Клановість має тенденцію розвиватися в умовах дискреційного прийняття рішень у разі, коли уряд відіграє важливу роль в регулюванні економічної діяльності, але обмежений в його можливостях, а його діяльність не забезпечено інституційно. Такий стан регулювання створює величезні можливості для надання преференцій обраним бізнес-елітам, у яких, в свою чергу, збільшується особиста зацікавленість в такому регулюванні і які готові витратити ресурси для досягнення цієї мети. В результаті відбувається «захоплення держави» у вигляді підпорядкування правового, нормативного та політичного середовища інтересам цих еліт. До того ж, клановий капіталізм знаходить відповідне середовище, якщо політична структура більш авторитарна, тоді як електоральна демократія створює більше можливостей для тих, хто програє, зорганізуватися на захист своїх інтересів. Виникає порочне коло, коли окремі бізнес-еліти використовують свої зв'язки для того, щоб впливати на державну владу задля отримання надприбутків, частина яких знову спрямовується для підтримки свого впливу. Це змушує інші фірми також виділяти ресурси для отримання впливу. Отже, корупція, як правило, йде пліч о пліч із клановим капіталізмом. Більш фундаментально клановість можна розглядати як друге найкраще рішення проблеми зобов'язань, як гарантію того, що для даної підмножини власників активів їх права власності не будуть порушені державою, тоді як загальна гарантія не може бути надана всім власникам активів через проблеми інституційно обмеженого уряду.

Таким чином, клановий капіталізм розглядається як тип, який характеризується *подвійним порушенням принципу знеособленості* як в ринковій взаємодії, так і в управлінні. Відмінності між класичним і клановим капіталізмом обумовлені частково поведінковим контекстом: те, як економічні агенти поведуться в їх взаємодії один з одним; і частково інституціональним, у формуванні якого відіграє ключову роль держава. Відмінності між цими двома типами капіталізму також обумовлює їх відносну економічну ефективність. В класичному капіталізмі ціновий механізм виконує координаційні та ресурсно-розподільчі функції і працює в напрямку досягнення максимальної економічної ефективності як в сенсі спрямованості до Парето-оптимального їх розподілу, так і в сенсі шumpетеріанського зростання інноваційної ініціативи. Конкуруючі сторони в угоді, спираючись на дані про ціни, прагнуть

максимізувати свою індивідуальну вигоду від кожної угоди, при цьому ресурси йдуть в напрямку їх кращого використання. Фінансова система також «ефективна» в цьому сенсі і спрямовує капітал для кращих способів його капіталізації через кращих менеджерів і підприємців. В клановому капіталізмі, проте, нецінові фактори і неринкове координування включаються в ці процеси, і фірми вже не є суб'єктами ринкової конкуренції в тій самій мірі, як і в класичному капіталізмі. Рішення, що приймаються на основі цін, корегуються (а може навіть підпорядковані) «персоналізованими» мережами відносин як учасників ринку, так і державних посадових осіб. Позбавлений всіх конкретних деталей та особливостей, клановий капіталізм у цьому світогляді є капіталізмом, де вільний ринок не виключений повністю, і тому класичний капіталізм певною мірою присутній, за рахунок чого забезпечується економічна ефективність всієї системи. Головне питання тут лише в мірі, в якій елементи кланової системи інкорпоровані в систему класичного капіталізму та взаємодіють з нею. Але таке протиставлення двох типів організації господарської діяльності має більшою мірою характер теоретичного припущення. Ідеальний капіталізм – це не більш, як теоретична модель, яка є еталоном, але не відповідає реальності. Знеособленість, або деперсоналізація відносин на ринку може мати місце тільки у випадку великої кількості учасників ринкових угод, де вільні ціни безпосередньо впливають на вибір транзакції. Це, в свою чергу, обумовлює «одноразовий» характер угоди у кожному наступному випадку транзакції та міжперсональні зв'язки при цьому дійсно не грають ніякої ролі. Однак ринок – це не проста взаємодія окремих економічних суб'єктів. Більшість ринкових транзакцій у будь якій економіці здійснюється фірмами, а не фізичними особами. І якщо знеособленість ринку може існувати у випадку транзакцій між фізичними особами, ситуація значно відрізняється для порівняно меншої кількості фірм. У цьому випадку межі деперсоналізації будуть значно меншими. Безумовно, знеособленість буде мати місце у випадку укладення біржових угод, але фірми також є потенційними конкурентами або співробітниками, пов'язаними між собою технологічними циклами та поставками продукції. Олігополістична конкуренція базується на усвідомленні існування фірм-конкурентів і можливості змови між ними, як і укладення стратегічних альянсів, злиття фірм, або заміна знеособленого ринкового обміну вертикальною інтеграцією або довгостроковими контрактами задля здійснення внутрішніх операцій між фірмами. Також персоналізовані зв'язки можуть мати місце внаслідок економічної взаємодії між фізичними особами або партнерами по бізнесу, або у відношеннях між виробниками та споживачами продукції, коли товар, що пропонується різними продавцями, неоднорідний

		Держава	
		Стійка	Надламана
Бізнес	Концентрований	I. Врівноважений клановий капіталізм Механізм: Взаємозалежність (Заручники) /Тип корупції: дилема в'язня; Рівень: середня	III. Агресивний клановий капіталізм Механізм: Пошук ренти /Тип корупції: знизу вверху; Рівень: велика
	Дисперсний	II. Держава-хижак і залежний клановий капіталізм /Тип корупції: зверху вниз; Рівень: велика	IV. Вільна конкуренція /Тип корупції: остаточна, Рівень: незначна/

Рис. 1. Ступінь розвитку кланових відносин та корупція

і уявлення про якість товару пов'язані з особистістю його продавця/виробника (наприклад бренд, торгова марка, імідж та ін.). Таким чином, будь яка організація економічної взаємодії, що відрізняється від ідеальної моделі досконалої конкуренції, поєднує в собі два мотиви економічної поведінки: знеособлений економічний егоїзм атомізованого економічного суб'єкта та причетність до деякого соціального інтересу, групи, що знаходить вираження у персоналізації економічних відносин даного суб'єкта. А отже, клановість в економічній діяльності властива капіталізму від початку.

Як вже підкреслювалось раніше, відсутність принципів знеособленості в області управління є частково проблемою інституційного розвитку та частково наслідком державного втручання в економіку. Введення у площину міжсуб'єктної економічної взаємодії держави як третьої сторони що забезпечує специфікацію прав власності та виконання контрактів, формування інституційного середовища дозволить, на нашу думку провести типізацію суспільств на основі ступеню розвитку кланових відносин, зіставити їх з показниками рівня корупції та її видами. У моделі, що пропонується, держави можна характеризувати за критерієм від стійких до «надломлених». Держава є стійкою, якщо уряд може формулювати переваги незалежно від соціальних впливів та існує внутрішній контроль над бюрократією. Якщо держава відноситься до типу «надломлених», її лідери залучені в постійний конфлікт з політичними організаціями незалежно від форми і змісту держави, а бюрократія може грати роль «множинних принципалів» заради максимізації власних інтересів. З іншого боку, висококонцентрований бізнес-сектор – це диверсифіковані бізнес-групи, що складаються з добре організованих фірм, які охоплюють багато секторів економіки. До того ж, чим більше ці диверсифіковані бізнес-групи пов'язані з економікою як цілим, тим більш ймовірні їх спроби впливу на державну політику і тим більше їх ймовірне володіння політичним впливом. Можлива також ситуація, коли переважна частина бізнесу представлена одиночними підприємствами, меншими за розмірами і менш диверсифікованими фірмами.

Результатом цієї взаємодії будуть різні форми організації кланового капіталізму, сформовані за принципом взаємного впливу бізнесу та держави, а також витоки, спрямованість та рівень корупції, що їх супроводжує.

У першому випадку (сегмент I) врівноваженого кланового капіталізму сильній державі протистоїть невелика кількість впливових груп. Це відношення «взаємних заручників», де держава і бізнес-групи можуть домовлятися один з іншим, при цьому жодна із сторін не отримує переваги, оскільки і політичні, і економічні еліти досить сильні, щоб завдати шкоди протилежній стороні, але утримуються від таких дій через збитки, який інша сторона може заподіяти у відповідь. У цьому сенсі стратегічна взаємодія між державою і бізнесом нагадує проблему ув'язненого: в короткостроковій перспективі актору може бути краще дезертирувати і отримати всю вигоду, але інший актор зберігає можливість з часом покарати відступництво, і, таким чином, співробітництво, нехай і неохоче, стане стабільним. Тому рента, як і корупція, тут мають місце, але рівень ренти однієї сторони обмежений силою іншої. До того ж, велика кон-

центрація бізнесу знижує його трансакційні витрати на пошук ренти, оскільки невелике число фірм полегшує витрати на моніторинг та забезпечення витрат. У разі, коли держава має переваги перед розсіяним і слабким бізнес-сектором (сегмент II), слід очікувати хижацької поведінки держави, яка максимізує свій добробут за рахунок великої кількості невливових бізнес-груп. Політичні еліти прагнуть до неприхованої експропріації, вони також випрошують грошові підношення у бізнесу, який, в свою чергу, «виодоється» режимом або добровільно дає хабарі та використовує інші засоби, щоб залишатися «на плаву». Корупція в цьому випадку направлена зверху вниз – від державних чиновників, які видають дозволи та пільги, до бізнесу. Для контрасту, корупція «знизу-вгору» існує, коли соціальні актори мають можливість пригнічувати державу (сегмент III). Коли сили бізнес-сектора достатні, щоб змусити державу йти на поступки, результатом стає агресивна рентоорієнтована поведінка бізнесу. Потенційно вплив держави на економіку величезний, і ті бізнесмени або привілейовані групи, які можуть отримати дешеві позики, квоти або пільги, отримують вигоду за рахунок витрат для інших. Отже, ренти створюються державними потоками для бізнесу, який колонізує державу і перетворює її в свого роду «виконавчий комітет». Бізнес-сектор, представлений сильними групами інтересів, може придушити державу з її різними потребами, приводячи або до політики неспроможності, або до політики нерішучості. Можливості протистояти суспільному інтересу і впливати на державу є типовою проблемою країн, що розвиваються. При цьому, коли пошук ренти стає занадто обтяжливим, держава стає нездатною самостійно проводити політику і зростання припиняється.

В сегменті IV представлена велика кількість зацікавлених груп і розсіяна влада держави. Тут немає єдиної групи із сильним впливом і «політичний ринок» близький до конкурентного. При цьому роль впливу конкуренції може бути важливим аспектом стратегії запобігання корупції. Коли і держава, і бізнес слабкі, ренти також мають місце, але незначне. Ні держава, ні бізнес не мають достатньої влади, щоб мати перевагу, тому отримання ренти мало вірогідне. Оскільки бюрократи конкурують один з одним за пропозицію своєї політики, то витрати на давання хабарів прагнуть до нуля, а велика кількість конкуруючих капіталів також обмежує завищення цін, тому корупція в цьому випадку найнижча.

Висновки. Таким чином, клановий характер сучасного капіталізму, з теоретичної точки зору, притаманний більшості сучасних економічних систем. Головним питанням впливу на державу і економічну політику є ступінь його розвитку та ступінь стійкості держави до впливу бізнес-груп у питаннях як внутрішньої, так і зовнішньої економічної політики. Наявність кланових відносин, безумовно, породжує корупцію, пов'язану з впливом на органи державної влади. При чому корупція є мінімальною або обмеженою в тих ситуаціях, коли обидва – і держава, і бізнес – є децентралізованими і жодна з груп впливу не може отримати перевагу перед іншою, або коли висококонцентрованому бізнесу протиставлені реально діючі інституціональні обмеження та сильна держава. Найбільша корупція буде мати місце, коли тільки одна зі сторін є стійкою – або держава, або бізнес.

Список використаних джерел:

1. Comparing crony capitalism around the world // The Economist – 2016. – May 5. – [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.economist.com/news/international/21599041-countries-where-politically-connected>
2. Offshore Leaks Database. – [Electronic resource]. – Access mode : <https://offshoreleaks.icij.org/>
3. Council of Economic Advisers Issue Brief Updated, May 2016. – [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.whitehouse.gov/administration/eop/cea>

4. Baumol W.J. Good capitalism, bad capitalism, and the economics of growth and prosperity / W.J. Baumol, R.E. Litan. – Yale University Press, 2007. – 336 p.
5. Gregg S. Inequality in a Crony Capitalism world / S. Gregg // The American Spectator. – 2014. – January 14. – [Electronic resource]. – Access mode : <http://spectator.org/articles/57418/inequality-crony-capitalism-world>.
6. Kang D.C., Crony Capitalism: Corruption and Development in South Korea and the Philippines / D.C. Kang. – Cambridge University Press, UK, 2002. – 203 p.
7. Mazumdar S. Crony Capitalism: Caricature or Category? / S. Mazumdar // Institute for Studies in Industrial Development, 2008. February. – 57 p.
8. Haber S. Crony Capitalism and Economic Growth in Latin America: Theory and Evidence / S. Haber. – Hoover Institution Press, 2002. – 157 p.
9. Олсон М. Логика коллективных действий. Общественные блага и теория групп / М. Олсон. – М.: ФЭИ, 1995. – 174 с.
10. Олсон М. Влада і процвітання. Подолання комуністичних і капіталістичних диктатур. пер. з англ. / М. Олсон. – К.: «Києво-Могилянська академія», 2007. – 174 с.
11. Stiglitz J.E. Crony capitalism American-style / J. E. Stiglitz // Project Syndicate. – 2002. – February 11. – [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.project-syndicate.org/commentary/crony-capitalism-american-style>.
12. Косалс Л.Я. Клановый капитализм в России / Л.Я. Косалс // Неприкосновенный запас. – 2006. – № 6. – Режим доступа: <http://www.intelros.ru/?newsid=288>.
13. Потемкин А.П. Элитная экономика. 2-е изд. / А.П. Потемкин. – Москва : ИД «Порог», 2004. – 480 с.
14. Предборський В.А. Детінізація економіки у контексті трансформаційних процесів. Питання теорії та методології / В.А. Предборський. – К.: Кондор, 2005. – 614 с.
15. Розмаинский И.В. Основные характеристики семейно-кланового капитализма в России на рубеже тысячелетий / И.В. Розмаинский // Экономический вестник РГУ. – 2004. – Т.2. – № 1. – С.59–71.
16. Sharafutdinova G. Crony Capitalism and Democracy: Paradoxes of Electoral Competition in Russia's Regions / G. Sharafutdinova // Working Paper No.335, Kellogg Institute for International Studies, University of Notre Dame, 2007.
17. Norman J. The Case for Real Capitalism / J. Norman // Free Enterprise Group. – 2011. – December 15. – [Electronic resource]. – Access mode : www.freeenterprise.org.uk.
18. Кумівський капіталізм. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.

Аннотация. Клановый капитализм – это тип экономической системы, в которой успешность фирм на рынке зависит от политических связей. Работа представляет собой теоретическое исследование системных черт кланового капитализма, его характерных признаков и особенностей. Выделены типы кланового капитализма, сформированные по принципу взаимного влияния бизнеса и государства, а также причины, направленность и уровень коррупции, которые им свойственны.

Ключевые слова: клановый капитализм, принцип обезличенности, персонификация отношений, бизнес-группы, поиск ренты, коррупция.

Summary. Crony capitalism describes an economic system in which the profitability of firms in a market economy is dependent on political connections. The article is a theoretical research of the system features of crony capitalism and its specific characteristics. Types of crony capitalism as far as sources, types and intensity of corruption that accompanied it considered on the basis of government-business relationship.

Key words: crony capitalism, impersonality, personification of relationship, business groups, rent-seeking, corruption.